

עת להוכיח

עיתוי נכון

רק בדרך טובה

אין לשער כמה מזיק האדם לילד כאשר הוא מכה אותו מכות של ממש. ר' אליהו לאפיאן היה אומר לנו תמיד: **"עם ילדים - רק בדרך טובה"**. הוא אמר שלעת זקנתו הוא התחרט על כל מכה שנתן לילדיו כשהם היו קטנים. ר' אליהו גידל אחד עשר ילדים, וכמה מהם ראשי ישיבות גדולים.

(הרב וולבה / זריעה ובניין בחינוך, עמ' 78)

סיפר רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל, שמרן בעל החזון איש זצ"ל ישב פעם בביתו ושמע כיצד שכן אחד שהיה דר ממולו מכה את בנו מכות נמרצות. מיד שלח לקרוא לו ושאלו: למה אתה מכהו כך?

ענה האב ואמר שביקש ממנו לעשות דבר מה ולא שמע בקולו. אמר לו מרן זי"ע: "אף על פי כן, ככה לא מרביצים!" כי אחד שאביו מכהו מכות נמרצות ללא רחם, הרי כבר לא ישמע ויקבל יותר מהאב כלום!

ואמר רבנו, שהכיר איש זה, וכל בניו ירדו מדרך התורה רח"ל.

(קונטרס "דבר זה רבנו הגדול אמרו", עמ' 8)

יש דבר שווה למכות, אולי יותר גרוע - צעקות שצועקים על ילד. ניתן לשים לב לכך שלפעמים כשאב צועק על ילד, הילד נבהל באופן שרואים עליו מין פחד ורעדה. הצעקה משפיעה על העצבים של הילד, עד שהוא מגיב ברעדה. צעקה היא יותר מאשר מכה קטנה.

אמנם לעיתים קשה מאוד להבליג במצבי לחץ, אבל הצעקה שצועקים מאוד מזיקה.

(הרב וולבה / זריעה ובניין בחינוך, עמ' 78 - כו)

כאשר בגד מתלכלך בבוץ, ואנו מנסים לנקותו בעודנו לח - הרי שהניסיון נידון מראש לכישלון, וכל פעולה רק תגרום לכתם להיספג יותר ויותר בבד. כדי לנקות את הבגד, יש להמתין עד אשר יתייבש הבוץ, ואז ניתן יהיה לגרדו ולהסירו בקלות רבה.

כך הם הדברים גם בעניין תוכחה לילדים. תוכחה מיידית בשעת מעשה לא תוכל להביא תועלת, אלא רק לקלקל, בפרט שעל פי רוב היא נאמרת מתוך כעס. התוכחה היעילה שתביא לתוצאות אמת היא דווקא התוכחה הבאה לאחר זמן, לאחר שוך סערת הרוחות הראשונית.

מספרים על הגר"א לאפיאן, שמעולם לא הוכיח את ילדיו או את תלמידיו בשעת מעשה, אלא המתין תמיד עד אשר ישוך כעסו ותוכחתו תהא רק מתוך כוונה אמיתית וכנה לטובת מקבלה.

אירע פעם, ורבי אליהו דחה תוכחה למשך שבועיים ימים לאחר המעשה, עד אשר חש שכבר אין בליבו מאומה על עושה המעשה...

(הרב יעקב ישראל פוזן, על פי דברי הצדיק רבי שלום מפרוהוביטש זצ"ל / כזה ראה וחנך, עמ' 78)

כוודאי שההורים יכולים גם מעט להכות את ילדיהם כדי לחנכם, אך כמובן שאין להכות על כל דבר. יש דברים מיוחדים שיש להכות עליהם, אולם, גם אז צריך לדעת את המידה והמשקל הנכונים, לא להרבות ולא להגזים.

וגם אין להכות מתוך כעס ורוגז, אלא יש להמתין עד שינוח מרוגזו ורק אז יכהו, כדי שהילד ירגיש שעושה זאת מאהבה.

ואכן מסופר על אחד מהגדולים, שהיה מחנך את נכדו היתום מאביו, וכשהיה צריך להענישו, היה מקדים ואומר: **"הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות חושך שבטו שונא בנו"**.

הכאה באופן כזה יכולה להועיל, אך הכאה סתם רק תזיק.

(רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל / קונטרס "דבר זה רבנו הגדול אמרו", עמ' 8)

רק תוכחה הבאה מתוך אהבה אמיתית יכולה להשפיע. רבים הם המחנכים, אשר היו מקפידים להדגיש בעת חינוכם את אהבתם לחניכיהם.

כך מצינו אצל הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, שכאשר ארע שהוצרך להעניש את ילדיו, היה חוזר ומשנן באוזניהם כי הוא אוהב אותם, וכי אינו מענישם אלא מחמת אהבתו אותם, ולטובתם האישית בלבד.

(הרב יעקב ישראל פוזן / כזה ראה וחנך, עמ' 78 - מח)

החינוך הבריא

יש מין דעה נפוצה בעולם, שעיקר החינוך נעשה על ידי ענישה. לצערי נפוצה דעה זו גם אצל מורים. מנהל אחד של "חדר", הוציא ספר נחמד על חינוך, אבל קרא לספר: "מתי להעניש ילד". שאלתי אותו לשם מה צריך היה לתת שם כזה לספר שלו, הרי הוא כותב שם הרבה יותר ברחבות. למה צריך המבט להיות מתי להעניש? עונש צריך להיות האמצעי האחרון בחינוך.

אם כל המבט הוא מתי להעניש, זו גישה מעוותת, המשמיטה את הבסיס מכל חינוך בריא.

(הרב וולבה / זריעה ובניין בחינוך, עמ' 78)

יש להיזהר מאוד בעונשים. מחד גיסא העונשים חשובים מאוד ליצירת המסגרת, שהרי אין חינוך בלי מסגרת. אך מאידך גיסא, ענישה מתוך כעס והתפרצות ובפרט ענישה גופנית לא נכונה עלולה לדכא את המתחנך ולגדוע את יכולת הצמיחה האישית שלו.

(הרב יצחק לורנץ שליטי"א / בינת המידות, עמ' 208)